

УДК 373.21.032:347.156

Марина Савченко, кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри дошкільної педагогіки, психології та фахових методик
Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії

МОДЕЛЬ ГЕНДЕРНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

У статті на основі теоретичного аналізу проблеми впровадження гендерного підходу в дошкільні навчальні заклади, обґрунтовано та описано експериментальну модель гендерного виховання дітей старшого дошкільного віку.

Ключові слова: гендерне виховання, гендерний підхід, гендерна вихованість, педагогічна модель, діти дошкільного віку.

Рис. 1. Літ. 9.

Марина Савченко, кандидат педагогических наук,
доцент кафедры дошкольной педагогики, психологии и профессиональных методик
Хмельницкой гуманитарно-педагогической академии

МОДЕЛЬ ГЕНДЕРНОГО ВОСПИТАНИЯ ДЕТЕЙ СТАРШЕГО ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА

В статье на основе теоретического анализа проблемы внедрения гендерного подхода в дошкольные учебные заведения, обосновано и описано экспериментальную модель гендерного воспитания детей старшего дошкольного возраста.

Ключевые слова: гендерное воспитание, гендерный подход, гендерная воспитанность, педагогическая модель, дети дошкольного возраста.

**Maryna Savchenko, Ph.D. (Pedagogy), Associate Professor of Preschool Education,
Psychology and Professional Methods Department,
Khmelnytsky Humanities and Pedagogical Academy**

GENDER EDUCATION MODEL FOR PRESCHOOL CHILDREN

The article substantiates the problems of implementation of gender approach in preschool institutions on the basis of the theoretical analysis on the basis of theoretical analysis and describes the experimental model of gender-based education of preschool children.

Keywords: gender education, gender perspective, gender behavior, pedagogical model, preschool children.

Постановка проблеми. На сучасному етапі суспільного розвитку особлива увага надається проблемі створення однакових умов для представників обох статей як рівних у правах і можливостях, що законодавчо закріплено в державних документах. Актуальні напрями модернізації національної системи освіти і науки щодо гендерного аспекту відображено в нормативно-правових документах (ст. 24 Конституції України, Закон України “Про забезпечення рівних прав та можливостей чоловіків та жінок” (розділ V, ст. 21), Закони України “Про освіту”, “Про дошкільну освіту”, наказ МОН України “Про впровадження принципів гендерної рівності в освіту” (№ 839 від 10.09.2009) та ін.

Дошкільний навчальний заклад як соціальний інститут продовжує відтворювати стандарти традиційної культури у питаннях жіночності і мужності, сприяти формуванню стереотипів самосприйняття і самооцінки особистості

дошкільника за статевою ознакою, що, у свою чергу, нівелює прояви індивідуальності вихованців у виборі подальшого життєвого самовизначення. Це пов'язано з браком посібників, дидактичного матеріалу, методичних рекомендацій як для гендерного виховання дітей дошкільного віку, так і для удосконалення професійної діяльності педагогів і батьків з питань гендерного виховання дітей дошкільного віку.

Аналіз наукових джерел з проблеми гендерного виховання визначив, що увага науковців спрямовувалася на вивчення інтелектуально-психологічних відмінностей дітей різної статі (В. Васютинський, Ю. Приходько, Т. Титаренко, Н. Чепелева та ін.), соціалізацію дошкільників різної статі (Т. Говорун, І. Рогальська-Яблонська та ін.), статеву диференціацію і міжособистісні взаємини у ранньому онтогенезі (В. Абраменкова, А. Арушанова, Я. Коломінський, О. Кононко, М. Лісіна, Т. Репіна, Є. Суботський та ін.).

Мета статті – на основі теоретичного аналізу

проблеми дослідження обґрунтувати експериментальну модель гендерного виховання дітей старшого дошкільного віку.

Виклад основного матеріалу. На основі результатів теоретичних досліджень і практики виховання дітей старшого дошкільного віку у сучасних дошкільних навчальних закладах ми визначили, що виховання дітей у дошкільних навчальних закладах здійснюється без урахування гендерних відмінностей.

Розв'язання поставленої в дослідженні проблеми потребувало розробки і впровадження в педагогічний процес дошкільного навчального закладу експериментальної моделі гендерного виховання дітей старшого дошкільного віку.

Щоб створити педагогічну модель гендерного виховання дітей старшого дошкільного віку слід розібратися, насамперед, що таке “модель”, “педагогічна модель” і, виходячи з цього, “педагогічне моделювання”.

Метод моделювання – створення ідеальної, з точки зору наукових даних, моделі організації і умов функціонування педагогічного процесу або будь-якої його частини [4].

Метод моделювання використовується з метою дослідження процесів і явищ навколишньої дійсності, він дозволяє глибше зрозуміти взаємини, що виникають усередині предмета вивчення. Моделюванню як науковому методу присвячені роботи філософів Б. Глинського, Б. Грязного, Б. Диніна, Є. Нікітіна, В. Штоффа, педагогів А. Архангельського, А. Беляєва, В. Безпалько, В. Журавльова, В. Краєвського, І. Логинова та ін. [5, 6].

Аналізуючи призначення методу моделювання, Б. Глинський відмічає, що найбільш простою його функцією є відтворення властивостей і стосунків предметів і процесів. Водночас автор підкреслює його дослідницьку роль, як методу наукового пізнання. В. Краєвський характеризує моделювання як пізнавальну рефлексію, засновану на поняттях, принципах і закономірностях [5].

Моделювання завжди визначається через поняття “модель”. Слово “модель” походить від латинських слів *modus, modulus* (міра, образ, спосіб), його первинне значення було пов'язане з будівництвом. В. Штофф під моделлю розуміє створену (подумки або практично) структуру, яка відтворює ту або ту частину дійсності в спрощеній (що ідеалізується або схематизується) наочній формі [8].

Отже, великий тлумачний словник “модель” розглядає як зразок якого-небудь нового виробу; взірцевий примірник або зразок з якого знімається форма для відливання або відтворення в іншому

матеріалі [1]. Звідси випливає, що педагогічна модель – це сукупність структурних компонентів, які виконують специфічні функції і перебувають у постійному взаємозв'язку.

Під моделлю гендерного виховання дітей старшого дошкільного віку ми розумітимемо педагогічно обґрунтовану систему, що відбиває зв'язки процесу гендерного виховання дітей дошкільного віку, представлені в необхідній наочній формі і здатні надавати нові знання про об'єкт дослідження.

Методологічною основою для побудови моделі гендерного виховання дітей дошкільного віку стали особистісно-діяльнісний, аксіологічний і гендерний підходи.

На початку 80-х років розробляється особистісно-діяльнісний підхід (А. Леонтьєв, І. Зимня та ін.), де особистість розглядається як суб'єкт діяльності, яка формується в діяльності, сама визначає характер цієї діяльності і спілкування. Особистісно-діяльнісний підхід дозволяє визначити домінуючу взаємин дитини з навколишнім світом, актуалізувати реалізацію потреб в усвідомленні себе суб'єктом діяльності. Діяльність – прояв людиною активності, реалізації нею свого ставлення до навколишнього світу і до самої себе. Її істотні ознаки: продуктивно-перетворювальний характер, соціальність, свідома цілеспрямованість. Розвиток особистості вихованця – це розвиток його діяльності, діяльність дитини, це сфера, в якій відбувається процес виховання, тобто педагогічним інструментом виховання служать різні види діяльності [6].

Навчання дітей норм і цінностей здійснюється у спільній грі або праці. Відповідно до зовнішньої діяльності у дитини формується внутрішній план дій, виникає уявлення про ті дії, норми поведінки, цінності, якими вона вже оволоділа. Маючи таке уявлення, вона може задалегідь, “внутрішнім поглядом” простежити хід і результат діяльності, наслідки своїх вчинків. Особистісно-діяльнісний підхід орієнтує не лише на засвоєння знань, але і на способи цього засвоєння, на зразки і способи мислення і діяльності. Цей підхід протистоїть вербальним методам і формам догматичної передачі готової інформації, монологічності і знеособленості словесного навчання, пасивності в процесі пізнання навколишньої дійсності і, нарешті, даремності самих знань, умінь і навичок, які не реалізуються в діяльності.

Відповідно в найзагальнішій формі особистісно-діяльнісний підхід до процесу гендерного виховання означає інтерпретацію цього процесу як цілеспрямованої діяльності в

загальному контексті життєдіяльності – спрямованості інтересів, життєвих планів ціннісних орієнтацій, розуміння особистісних сенсів для розвитку цілісної особистості [6].

У контексті особистісно-діяльнісного підходу об'єктом вивчення має бути сама майбутня змодельована діяльність. Особистісно-діяльнісний підхід, визначаючи зміну характеру процесу і об'єкта вивчення, допускає і зміну самої схеми взаємин між дорослим і дитиною. На зміну досить поширеній схемі взаємодії S – O, де S – вихователь, суб'єкт педагогічної дії і управління, а O – дитина, об'єкт такої дії, повинна мати місце схема суб'єкт-суб'єктного, рівнопартнерської співпраці дорослого і дитини в спільному розв'язанні завдань, що виникають у процесі життєдіяльності [6].

Аксіологічний підхід дозволяє розглянути зміст процесу гендерного виховання з точки зору орієнтиру на моральні цінності. Дошкільник виступає як суб'єкт ціннісного освоєння суспільних норм і правил поведінки і зіставляє із засвоєними цінностями свою поведінку. Поняття “аксіологія” ввів у науковий обіг у 1902 р. французький філософ П. Лапай, а вже в 1908 р. його активно використовував у своїх роботах німецький учений Є. Гартман.

Нині у філософських словниках аксіологія визначається як наука про цінності: філософське вчення про матеріальні, культурні, духовні, моральні та психологічні цінності особистості, система педагогічних поглядів, заснована на розумінні і затвердженні цінності особистості, людського життя, виховання і навчання, педагогічної діяльності і освіти. Проблема цінностей виникає в будь-якій сфері людської діяльності, в будь-якій науці про людину. Поняття “цінність”, його зміст стало предметом спеціального дослідження американського філософа Р. Пері.

В. Франклін увів поняття про цінності як смислові універсалії, різні ситуації, що кристалізувалися в результаті узагальнення, з якими суспільству або людству довелося стикатися в історії [6]. Це дозволяє узагальнити шляхи, за допомогою яких людина може зробити своє життя осмисленим: по-перше, за допомогою того, що ми даємо життю (у сенсі нашої творчої роботи); по-друге, за допомогою того, що ми беремо від світу (у сенсі переживання цінностей), і, по-третє, за допомогою нашої позиції по відношенню до долі, яку ми не в змозі змінити. Відповідно до цього розчленування виділяються три групи цінностей: цінності творчості, цінності переживання і цінності стосунків. Стосовно

дошкільної освіти філософський аналіз цінностей, запропонований В. Франкліном, дозволяє виділити дошкільне дитинство в усіх його видах і рівнях як одну з універсальних цінностей для соціального розвитку дитини [6].

Аксіологічний підхід в контексті гендерного виховання дітей старшого дошкільного віку спрямовує розвиток дитини на освоєння гендерних ролей з урахуванням як національних цінностей України, так і загальнолюдських, оскільки саме в дошкільному дитинстві закладається особистість з її моральним і духовним началом. За твердженням науковців, період 5 – 7 років представляє вік, коли відбувається духовне становлення особистості як її центральне, домінуюче новоутворення.

Гендерний підхід в педагогіці і освіті – це індивідуальний підхід до прояву дитиною своєї ідентичності, що дає надалі людині велику свободу вибору і самореалізації, допомагає бути досить гнучкою і вміти використовувати різні варіанти поведінки [8].

Гендерний підхід орієнтований на ідею рівності незалежно від статі. Прийняття позиції, що біологічна стать не є першопричиною психологічних характеристик поведінки і соціальних ролей, дозволяє по-новому реконструювати Я-образ і життєві сценарії, нав'язані системою полірольових уявлень. Це дає чоловікам і жінкам можливість по-новому оцінювати свої здібності, визначати перспективи життєдіяльності, активізувати особисті ресурси для вибору суб'єктивних стратегій самореалізації і оптимізації міжособистісних стосунків. Гендерний підхід у будь-якій сфері допускає, що відмінності в поведінці і вихованні чоловіків і жінок визначаються не стільки їх фізіологічними, біологічними, анатомічними особливостями, скільки соціально-культурними чинниками [8]. Такий конструктивістський підхід допускає зживання негативних гендерних стереотипів: раз вони не вроджені, а сконструйовані суспільством, то їх можна змінити, змінюючи свідомість суспільства. Гендерний підхід в педагогіці враховує реалії сучасного життя, тобто враховує те, що кожен історичний період, а також соціально-політичні умови мають свої стереотипи, моделі поведінки, регульовані культурними нормами конкретного історичного періоду. Як підкреслює І. Кон, гендерна проблематика історично пов'язана з поступовим визнанням культури, а потім і наукою множинності індивідуальних відмінностей [3].

Аналіз підходів показав, що особистісно-діяльнісний, аксіологічний і гендерний підходи

відповідають проблемі нашого дослідження, інтерпретують поняття розвитку особистості дитини як процес і результат привласнення.

Схематично взаємозв'язок і взаємообумовленість структурних елементів моделі гендерного виховання дітей старшого дошкільного віку зображено на рис. 1.

Структурні компоненти спроектованої експериментальної моделі розкривають організацію процесу гендерного виховання дітей старшого дошкільного віку і показують постійну взаємодію між елементами цього процесу. У розробленій експериментальній моделі гендерного виховання дітей старшого дошкільного віку відображено: мету, загальнонаукові підходи до гендерного виховання дошкільників (особистісно-діяльнісний, аксіологічний і гендерний) та принципи його організації (активності, реалістичності, адресності, неперервності, індивідуалізації та диференціації), етапи (ознайомлювальний, збагачувальний, діяльнісний), організаційно-педагогічні умови і методичне забезпечення навчально-виховного процесу на кожному етапі, критерії, показники і рівні гендерної вихованості дітей (рис. 1). У зміст моделі було закладено організаційно-педагогічні умови гендерного виховання старших дошкільників: взаємодія дошкільного навчального закладу з батьками щодо гендерного виховання дітей старшого дошкільного віку; організація предметно-розвивального середовища, в якому здійснюється гендерна соціалізація дитячої особистості; організація різних видів діяльності дітей в дошкільному навчальному закладі на засадах гендерного підходу.

У процесі моделювання змісту та форм організації гендерного виховання дітей старшого дошкільного віку ми дотримувались наступних вимог:

- створення моделі гендерного виховання дошкільників передбачало дотримання таких принципів виховання, як позитивне ставлення до особистості, повага до неї у поєднанні з вимогливістю;

- у нашому дослідженні розроблено модель гендерного виховання дітей старшого дошкільного віку, яка відповідає інтересам і потребам дітей, враховуючи середовище їх життєдіяльності.

Основним системоутворюючим компонентом моделі є мета – гендерне виховання дітей старшого дошкільного віку на основі соціального замовлення, визначеного Законом України “Про дошкільну освіту”, в якому проголошений пріоритет вільного розвитку особистості вихованців, що спрямовує зусилля педагогів на

створення умов для самовизначення і самореалізації дошкільнят [2, 27 – 33].

Виходячи з чітко визначеної мети гендерного виховання та розробляючи модель статевого виховання школярів, велика увага зверталася нами і на визначення основних принципів гендерного виховання дітей старшого дошкільного віку, аби ефективно впливати на їхню свідомість.

У науковій літературі зазначено, що принципи виховання – основоположні ідеї або ціннісні основи виховання людини, тому ми вважаємо, що зміст гендерного виховання має ґрунтуватися саме на таких принципах: принцип активності: використання тієї чи тієї ситуації в життєдіяльності дитини для вироблення у неї правильних установок щодо своєї статі, до своєї статевої ролі; принцип реалістичності: гендерне виховання має базуватися на реалістичному розумінні статевої диференціації; принцип адресності: у гендерному вихованні мають враховуватися не лише вік дітей, а й психічний, соціальний, фізичний розвиток і культурний рівень; принцип неперервності: починаючи з раннього дитинства, процес гендерного виховання має бути послідовним і систематичним; принцип диференціації та індивідуалізації припускає облік статі дітей, їх віку, ступеня психологічної та моральної підготовленості як дітей, так і батьків, їхнього інтелектуального рівня.

Наступним компонентом моделі є організаційно-педагогічні умови які ми розуміємо як складові способу життя, що створюють можливість виховання всебічної і гармонійної особистості. Виходячи з цього, виділені такі організаційно-педагогічні умови: взаємодія дошкільного навчального закладу з батьками щодо гендерного виховання дітей старшого дошкільного віку; організація предметно-розвивального середовища, в якому здійснюється гендерна соціалізація дитячої особистості; організація різних видів діяльності дітей в дошкільному навчальному закладі на засадах гендерного підходу.

Сутнісна характеристика процесу гендерного виховання дітей дошкільного віку представлена критеріями: емоційний (емпатія, співчуття, емоційна стабільність); пізнавальний (системи соціальних уявлень і знань елементів гендерної культури); комунікативно-поведінковий (гендерний репертуар поведінки, спілкування відповідно до прийнятих в суспільстві норм гендерної культури і дотримання їх); ціннісний (гуманність, толерантність, пошана до людей своєї і протилежної статі).

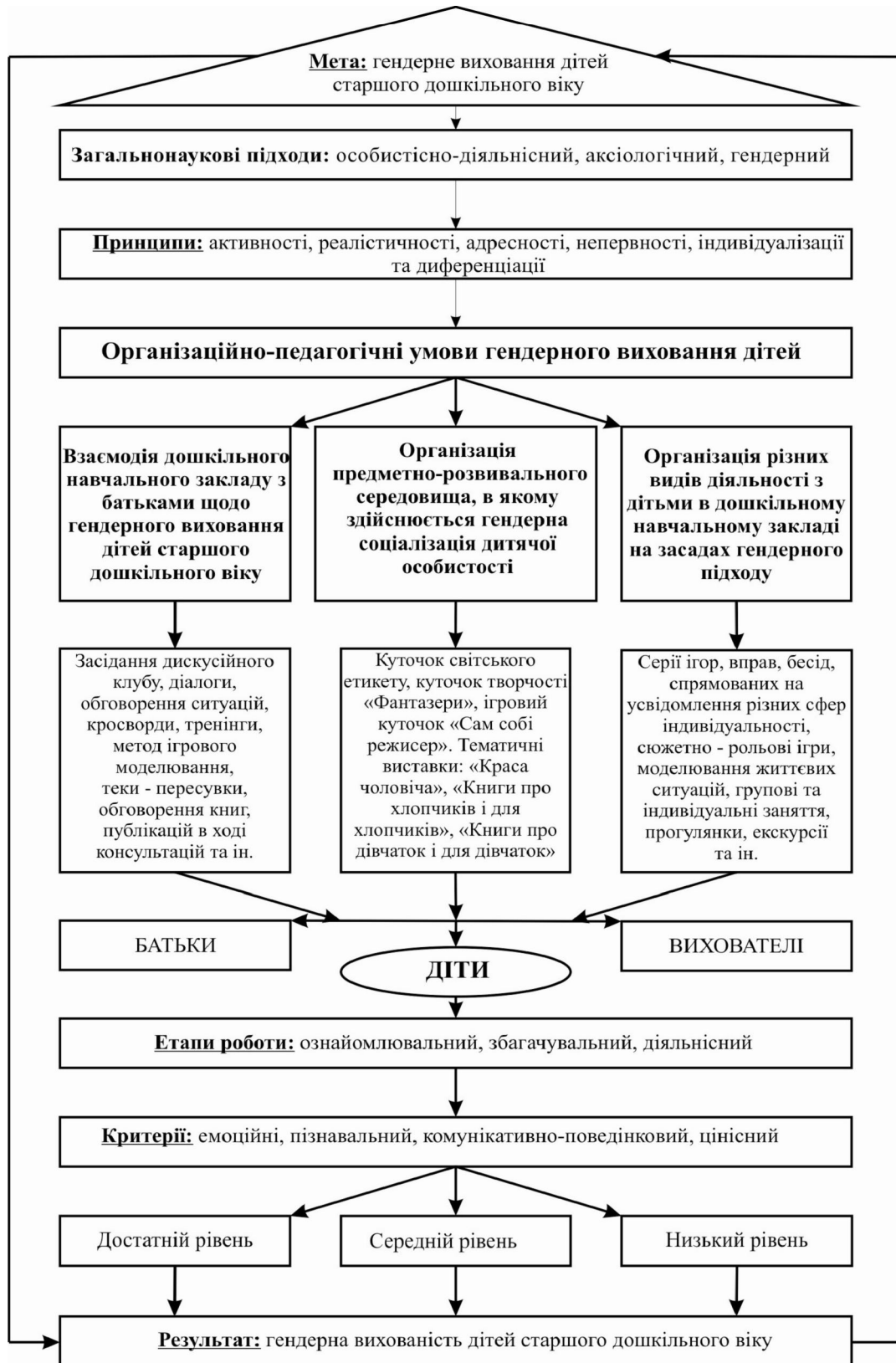

Рис. 1. Експериментальна модель гендерного виховання дітей старшого дошкільного віку

У нашій роботі широко застосовувалися методи педагогічного процесу: створення проблемних ситуацій, педагогічне стимулювання (заохочення, створення ситуацій успіху), методи самосвідомості (самооцінка) та ін. Форми педагогічного процесу – це зовнішнє вираження діяльності педагогів, дітей і батьків. Гендерне виховання у старших дошкільників здійснювалося в усіх видах діяльності: ігровій, трудовій, образотворчій тощо. Активно використовувалися загальні форми організації педагогічного процесу: фронтальна, групова, мікрогрупи.

Однією із основних складових моделі є результат гендерного виховання дошкільників, який досягається через способи, прийоми досягнення мети, яку ставить перед собою педагог у своїй виховній діяльності. Тобто, в загальному, це лінія поведінки вихователя, яку він обирає у співпраці з вихованцем для досягнення позитивного і необхідного результату.

У тлумачному словнику української мови поняття “результат” трактується як “те, що впливає з якоїсь дії, явища; наслідок” [7, 229], а також як “остаточний кінцевий підсумок будь-якого заняття, діяльності, розвитку; показник чого-небудь”. Ми дотримуємося думки, що результат – це остаточний підсумок певного виду діяльності.

У моделі гендерного виховання дітей старшого дошкільного віку нами був визначений такий результат нашої виховної діяльності: рівень гендерної вихованості дітей старшого дошкільного віку.

Висновок. Отже, розроблена модель гендерного виховання дітей старшого дошкільного віку представляє складну системну освіту, що забезпечує в результаті гендерну вихованість дитини. Процес гендерного виховання дитини упродовж усіх років виховання і навчання може бути реалізованим тільки за умови систематичної науково організованої виховної

роботи з дітьми та батьками, проведення різних форм роботи, які сприяли б вихованню у дітей старшого дошкільного віку як загальної, так і гендерної культури. Успішний перебіг виховного процесу реалізується за допомогою організаційно-педагогічних умов.

1. Вихор С.Т. Гендерне виховання: паралелі крізь століття / С.Т. Вихор // Наука і сучасність: зб. наук. праць Національного педагогічного університету ім. М.П. Драгоманова. – К.: Логос, 2003. – Т. ХЛІ. – С. 82 – 90.

2. Закон України “Про дошкільну освіту”. – К.: Генеза, 2001. – 24 с.

3. Кон И.С. Ребенок и общество: [учеб. пособие для студ. вузов обучающихся по психология и пед. спец.] / И.С. Кон. – М.: Academia, 2003. – 334 с.

4. Корнетов Г.Б. Педагогические парадигмы базовых моделей образования: учеб. пособие / Г.Б. Корнетов. – М.: УРАО, 2002. – 125 с.

5. Краевский В.В. Методология педагогического исследования: пособие для педагога исследователя / В.В. Краевский. – Самара: СамГПИ, 1994. – 165 с.

6. Підласий І.П. Діагностика та експертиза педагогічних проектів: навч. посібник / І.П. Підласий. – К.: Україна, 1998. – 343 с.

7. Український педагогічний словник / [авт.-уклад. С.У. Гончаренко. – К.: Либідь, 1997. – 376 с.

8. Штылева Л.В. Почему учителю XXI века необходимо знать про “гендер” и обладать гендерным измерением в работе с детьми? / Л.В. Штылева // Внедрение гендерных курсов в систему среднего образования: метод. пособие. – Иваново, 2000. – 165 с.

9. Ярская-Смирнова Е.Р. Социокультурная репрезентация гендерных отношений / Е.Р. Ярская-Смирнова // Социокультурный анализ гендерных отношений. – Саратов: СГТУ, 1998. – 208 с.

Стаття надійшла до редакції 12.11.2014

Джерела мудрості

ізмовляло

пу мову

Володимир Короленко
письменник

